

state. The fact that the European integration of Ukraine is impossible without effective anti-discrimination policy is evidenced by the fact that Action plan on visa liberalisation for Ukraine contains clear anti-discrimination requirements. The European Union is very sensitive to human rights, the principles of equal, protecting minority rights and have such demands to all countries applying for EU membership. Ukraine have to ensure and demonstrate effective fight against the phenomena of xenophobia and discrimination for speedy implementation of the European aspirations.

Problems of discrimination on any grounds for a long time did not receive legal answer, because it does not belong to major challenges to national security. Ukrainian authorities did not notice discrimination, referring to the traditional Ukrainian tolerance and ignoring systematic updating of the acute problems by international human rights organizations. This explains the absence of basic research on this subject. Despite the relevance the problem of emergence and spread of discrimination in Ukraine it has not been the subject of systematic study, of political and legal regulation.

Ukraine still lacks a practical system experience to combat discrimination on any grounds effectively as well. Imperfect legal framework prevents effective implementation of anti-discrimination policy, and this is the obstacle to European integration. Formally, the Ukrainian legislation contains norms that prohibit discrimination based on ethnic, racial and religious grounds. However, as monitoring xenophobia testified, ethnically motivated crimes and other manifestations of discrimination remain unpunished. International institutions and observers are concerned that anti-discrimination legislation Ukrainian standards apply only to citizens, that under certain circumstances leaves out of state protection most vulnerable to discrimination groups.

Ukraine anti-discrimination legislation contains significant shortcomings: its provisions are not detailed and are mainly political declarations of intent. By itself, a lack of clearly articulated classification of certain behavior as discrimination leads to irresponsibility: discrimination in Ukraine is practically not punished, which in turn stimulates further phenomenon of discrimination replication. Discrimination is a characteristic of social relations of any country historically, so to overcome it, it is necessary to the design and implement a wide range of not only legal, political, but also social, informational, cultural mechanisms to counteract. Their achievements and effective use is possible only within anti-discrimination policy formed by state and civil society in close cooperation. Just criminal mechanisms use, including sanctions for discrimination, is not typical of a democratic society.

Key words: xenophobia, discrimination, eurointegration.

УДК 328.1

О. М. СТОЙКО,
кандидат політичних наук

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно з класичними постулатами інституціоналізму інституційні зміни являють собою постійний процес кількісних і якісних змін, модифікації різноманітних політичних, соціальних економічних, правових інститутів тощо. Вони можуть відбуватися природним шляхом (постійно відбувається відбір тих інститутів, як вважав Т. Верлен, що приносять користь для максимальної

кількості агентів) або раціональним – учасники роблять вибір тієї чи іншої моделі чи правила, виходячи з власних інтересів та очікувань щодо майбутнього. Однак науково-теоретичне осмислення суті інституційних змін не може обмежуватися лише аналізом мотивів учасників цього процесу, а вимагає врахування особливостей самої природи інститутів.

На думку С. Тенга, який зробив спробу розробки загальної теорії інституційних змін, реформатори змушені розв'язувати три основні проблеми [1, с. 8–9]. Перша полягає у обмеженості наших знань, що є іманентною характеристикою наукового пізнання. Якщо йдеться про просту ситуацію, то вона передбачає можливість оптимального рішення. Однак якщо складність зростає до необхідності укладання інституційної домовленості, що покращить становище певної соціальної групи чи значної частини акторів, то брак знань та інформації стає очевидним. Насамперед тому, що ніхто не може гарантувати, що обговорювана інституційна угода справді покращить життя. Оцінити її наслідки можна лише після реалізації на практиці, коли вона стане складовою суспільного життя.

Друга проблема полягає у надмірній кількості агентів [2, с. 297], що прагнуть змінити інститути. Перевага незначних за розміром спільнот визнавалася ще Ш.-Л. де Монтеск'є та Дж. Медісоном [3, с. 49–50], а складність узгодження інтересів значної кількості учасників визнавалася одним з основоположників інституційного підходу Д. Нортон [4, с. 11]. Різні агенти мають власні міркування та уподобання щодо бажаного змісту і форми інституційної домовленості. За такої ситуації досягнення консенсусу серед такого різноманіття учасників є доволі складним, якщо взагалі можливим для вирішення завданням.

Остання проблема безпосередньо пов'язана з тим, що більшість інститутів займаються розподілом вигод і благ, що неминуче утворює групи переможців та невдах серед агентів [5, с. 35–37]. Іншими словами, інститути можуть як урегульовувати конфлікти інтересів, так і їх посилювати. Якщо пропонувані інституційні домовленості мають дистрибутивний результат, то агенти можуть відмовитися від їх підтримки, якщо вважатимуть, що інші отримують від них більше переваг, ніж вони. Навіть той факт, що нововведення покращать їх становище, не буде враховуватися акторами, якщо інші учасники отримують від нього більшу вигоду.

Більше того, коли агенти вважають, що за новими домовленостями є майбутнє, то вони ще більше опиратимуться змінам, які закріплять несправедливий, на їх думку, розподіл вигод у довготривалій перспективі. Свого часу Р. Аксельрод і Р. Кохейн [6, с. 226–254] стверджували, що в довгостроковій перспективі поведінка, заснована на співробітництві, є найкращою стратегією, а інститути збільшують ціну порушення правил та вигоду, що отримана в результаті співробітництва. В умовах інституційної невизначеності актори роблять вибір на користь інститутів для її зменшення, що зменшує ступінь анархії у міжнародній системі. Однак згодом Дж. Фірсон довів, що якщо агенти в ході переговорів виходять з довгострокової перспективи, то вони ведуть жорсткіші торги стосовно інституційних домовленостей, що ускладнює співробітництво [7, с. 269–305].

У свою чергу, П. Пірсон [8, с. 477–486] вказав на необхідність враховувати недоліки раціонального підходу до інституційних змін, який не передбачає, що, по-перше, актори можуть діяти не інструментально: вони виходять зі своїх уявлень про те, що є правильним, а не ефективним (інструментальним). По-друге, учасники інституційних угод можуть орієнтуватися насамперед на досягнення короткострокових, а не довгострокових, що є більш розумним, цілей, що особливо справедливо для політичної сфери, оскільки в умовах демократії політики змушені орієнтуватися на отримання перемоги на найближчих виборах. І, нарешті, результати реформ можуть виявитися неприйнятними для учасників (наприклад, розвиток сучасних інформаційних технологій відкриває нові можливості для взаємодії між громадянами та державою, але водночас і «віртуалізує» громадсько-політичне життя).

Ще одним цікавим аспектом інституційних реформ є їх взаємозв'язок у різних сферах суспільного життя. Зокрема, зв'язок між політичною і економічною сферами, тобто між демократією та реформами, уже тривалий час перебуває в центрі уваги дослідників. Аналіз економічних реформ у Латинській Америці 1970–1980-х років дав підстави низці учених стверджувати, що авторитарні режими створюють більш сприятливі умови для їх здійснення [9]. Однак інші наполягали на тому, що демократії та автократії надто відрізняються між собою, щоб стверджувати про можливість узагальнення результатів їх діяльності та визначенні впливу на процес реформування [10].

На початку 1990-х років з'явилися нові дослідження, автори яких стверджували, що, незважаючи на певні переваги авторитарних режимів, демократіям вдається досягти кращих результатів у здійсненні реформування. Слід зазначити, що на перших етапах демократичних трансформацій у соціалістичних країнах багато вчених були налаштовані досить песимістично і висловлювали сумнів у сумісності демократії та економічних реформ. Так, К. Оффе відзначав, що «ринкова економіка діє лише за наявності предемократичних умов. ...Лише розвинена ринкова економіка продукує соціальні структурні умови, необхідні для стабільної демократії...» [11, с. 41]. Дж. Елстер безпосередньо заявляв про необхідність і неможливість одночасної політичної та економічної реформи [12, с. 267–274]. А, на думку К. Йовітта, «у Східній Європі негайним політичним імперативом є економічний. Будь-яка успішна відповідь на цей імператив повалить авторитаризм. Візьмемо як «хороший приклад» демократичного капіталізму Чехословаччину... Потрібен тип ліберального авторитаризму, що існував у Західній Європі в XIX ст.» для успішної реформи [13, с. 302–303]. Свого часу А. Пшеворські попереджав, що швидкі економічні реформи в умовах демократичного режиму у Східній Європі призведуть до коливань керівництва цих країн між популізмом та технократичною відповіддю на кризу інститутів. При цьому жодна з цих позицій не здатна буде привести до успіху в ході реформ [14].

Тим не менше загалом успішний досвід демократичного транзиту постсоціалістичних країн змусив більшість дослідників погодитися з думкою, що демократія справді сприяє економічним та інституційним реформам. Хоча це твердження уже не викликає заперечень, однак щодо механізмів, за допомогою

яких це здійснюється, тривають гострі дискусії. Найчастіше згадуються такі чинники, що сприяли успішним реформам, як часта зміна альтернатив при владі [15, с. 1474–1497], змагальні вибори та партійна конкуренція [16], активне громадянське суспільство, сильна політична опозиція тощо. Однак Дж. Копстейн вважає, що зв'язок між демократією та економічною реформою є більш глибоким і потребує врахування цілого комплексу чинників, зокрема географічного [17, с. 1–30].

Доволі докладний аналіз взаємозв'язку між демократією і реформами запропонував Дж. Хеллман [18, с. 203–234], на думку якого економічні та інституційні реформи не лише продукують короткотермінові затрати, а й генерують короткострокові вигоди для груп, що перевищують недосконалість ринку, породжену в ході транзиту. Ці переможці виявляються достатньо впливовими, щоб використати свою владу для блокування подальшої реформи. Як правило, це корумповані бюрократи, підприємці, кримінальні елементи, вигоди яких у короткостроковій перспективі можуть бути втрачені з часом у випадку продовження масштабних реформ. Ці актори підтримують і впроваджують лише окремі елементи економічних та інституційних реформ, що гарантують збільшення їх ренти, блокуючи інші. Часто їх стратегія полягає у вибіркового поєднанні швидкої економічної лібералізації й приватизації і гальмуванні інституційних реформ, спрямованих на регулювання ринку та обмеження їх ренти.

У. Стрік та К. Телен вирішили зосередитися не так на передумовах проведення інституційних реформ та їх взаємозв'язку, скільки на суті пропонованих ними змін, точніше їх відношенні до старих і нових правил, що лежать в основі будь-якого інституту. На цій підставі вони виділили чотири основних типи інституційних змін [19, с. 1–39]:

- 1) заміщення – видалення існуючих правил та впровадження нових;
- 2) нашарування – впровадження нових правил, які діють одночасно з існуючими;
- 3) зміщення – зміни у зовнішньому середовищі не знаходять свого відображення у перегляді правил;
- 4) конверсія – нове застосування наявних інститутів та правил.

Таблиця 1

	Заміщення	Нашарування	Зміщення	Конверсія
Скасування старих правил	Так	Ні	Ні	Ні
Ігнорування старих правил	–	Ні	Так	Ні
Зміна взаємодії між правилами		Ні	Так	Так
Впровадження нових правил	Так	Так	Ні	Ні

Заміщення має місце, коли існуючі правила заміщуються новими. Такий вид змін може бути досить різким і включати радикальний перехід до нових інститутів, що є провідною темою досліджень теоретиків інституційних змін. Швидка ліквідація старих інститутів та їх заміна новими часто супроводжується революцією та іншими радикальними подіями в суспільному житті. Однак заміщення може бути тривалим, повільним і поступовим процесом, що має місце, коли після свого впровадження нові інститути починають безпосередньо конкурувати, а не доповнювати, зі старими. Нові інститути часто впроваджуються акторами, що є «невдахами» за старої інституційної системи. Якщо прихильникам останньої вдасться стримати тиск з боку переможених, то тоді може мати поступове заміщення. Наприклад, проринкові інститути, на які погодилася комуністична влада в Китаї, закладають основи нової інституційної системи, що прагне поєднати переваги ринкової економіки без значного поширення демократичної практики. Якщо з часом проринкові сили зміцнять свої позиції, то зможуть ослабити і поступово ліквідувати інститути, що лежать в основі комуністичного правління.

Нашарування має місце, коли нові правила доповнюють («плюралізують» [20]) або заміщують існуючі. На відміну від заміщення нашарування не впроваджує повністю нових інститутів чи правил, а передбачає лише доповнення або перегляд існуючих. Воно може мати наслідком суттєві зміни, якщо така інноваційність суперечить логіці інститутів або ускладнює їх діяльність. Процес нашарування часто має місце, коли інституційні конкуренти не в змозі реально змінити правила гри або ж здійснити заміщення – створити альтернативний інститут чи систему. Замість цього вони співпрацюють з існуючою системою, вводячи у вжиток нові або доповнюючи старі правила. Перевага такого способу інституційних змін полягає в тому, що опиратися модифікації чи удосконаленню інституту досить складно. Хоча зміни можуть видаватися на перший погляд незначними, однак у довгостроковій перспективі результати від їх ведення акумулюються і може відбутися процес перетворення кількісних змін у якісні, тобто утворитися новий інститут.

Зміщення («дрейф» [22, с. 40–82]) має місце, коли правила залишаються формально тими ж, однак їх зміст змінюється під впливом змін у зовнішньому середовищі як результат зсуву в зовнішніх умовах. Якщо інститути не здатні адаптуватися до таких змін, то результат їх діяльності не відобразить реальності. Наприклад, зміщення у структурі міського населення у бік вихідців з сільських територій у результаті процесу урбанізації тривалий час ігнорувалося в ході формування виборчих округів у низці міст США і Японії, що фактично позбавляло результати виборів репрезентативності і давало можливість політикам досягати потрібних результатів.

Конверсія відбувається тоді, коли правила залишаються формально тими ж, однак тлумачаться та використовуються у новий спосіб. Ця невідповідність між правилами та їх використанням відрізняється від ігнорування правил, що характерно для зміщення. У даному випадку йдеться про те, що актори активно користуються подвійною природою таких інститутів, змушуючи їх виконувати нові функції та вирішувати нові завдання. Традиційний інституціоналізм

у соціології аналізує безліч прикладів інституційних новацій, які працюють з існуючим вихідними умовами для пошуку рішень нових проблем. У деяких випадках конверсія є швидше результатом включення нових акторів або переходу до влади нової коаліції політичних сил, а не руйнуванням старих інститутів чи їх використанням для досягнення нових цілей. Однак у деяких випадках навіть ті, хто перебуває на узбіччі політичних процесів за наявних інститутів, можуть відмовитися від стратегії конверсії. Не маючи можливостей для руйнування інституту, вони радше скористаються його амбівалентною природою для реалізації своїх завдань та посилення своїх позицій.

Отже, у дослідженні інституційних змін можна виділити три основних проблеми. Перша пов'язана з природою самих інститутів, які часто виконують дистрибутивну функцію для значної кількості агентів, а наші знання про інститути як такі завжди будуть неповними. Друга основна проблема полягає у спробах зрозуміти зміни інститутів через використання раціонального підходу. Однак агенти в ході вибору того чи іншого інституту чи зміни не завжди орієнтуються на їх ефективність та довгострокову перспективу. Крім того, результати змін можуть мати неочікувані негативні побічні наслідки, спрогнозувати які не можливо. Остання проблема стосується суті змін: чи мають вони за мету радикальну зміну інституту чи лише окремих правил гри, які можуть сприяти збереженню інституту через модифікацію або ж закладати підвалини для його ліквідації у майбутньому.

Список використаних джерел

1. *Tang S.* A General theory of institutional change / S. Tang. – L. : Routledge, 2011.
2. *Young O.* Political leadership and regime formation: On the development of institutions in international society / O. Young // *International Organization*. – 1991. – Vol. 45. – № 3.
3. *The logic of political survival* / [Bueno de Mesquita B., Smith A., Siverson R., Morrow J. D.]. – Cambridge, MA : MIT Press, 2003.
4. *Denzau A.* Shared mental models: Ideologues and institutions / A. Denzau, D. North // *Kyklos*. – 1994. – Vol. 47. – № 1.
5. *Knight J.* Institutions and social conflict / J. Knight. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992.
6. *Axelrod R.* Achieving cooperation under anarchy: Strategies and institutions / R. Axelrod, R. Keohane // *World Politics*. – 1985. – Vol. 38. – P. 226–254.
7. *Fearon J.* Bargaining, enforcement, and international cooperation / J. Fearon // *International Organization*. – 1998. – Vol. 52. – № 2. – P. 269–305.
8. *Pierson P.* The limits of design: Explaining institutional origins and change / P. Pierson // *Governance*. – 2000. – Vol. 13. – № 4. – P. 477–486.
9. *Foxley A.* Latin American experiments in neoconservative economics / A. Foxley. – Berkeley : University of California Press, 1983. – 213 p.
10. *Haggard S.* The political economy of democratic transitions / S. Haggard, R. Kaufman. – Princeton : Princeton University Press, 1995. – 391 p.
11. *Offe C.* Varieties of transition: The East European and East German experience / C. Offe. – Cambridge : MIT Press, 1997.
12. *Elster J.* The necessity and impossibility of simultaneous economic and political reform / J. Elster // *Greenberg D., Katz S.* Constitutionalism and democracy: Transition in the contemporary world. – New York : Oxford University Press, 1993. – P. 267–274.

becomes more complicated if there are a huge number of participants. Various agents have own considerations and preferences for desired content and form of institutional arrangements. In such situation reaching a consensus among such a diversity of participants is quite difficult if possible at all.

The second issue in studying the institutional changes is presented by limitations of rational approach to the explanation of agent behavior. We should recognize that some actors will act not instrumentally and strive to achieve short-term, but not long-term objectives. We also should keep in mind that the results of institutional changes can be unwanted to actors, which agreed on their realization. The special attention should be given to limits of our knowledge and lack of essential information, needed to make reasonable decisions. A simple problem can be easy resolved, but if the complexity is increasing, which is typical for the institutional arrangement that will improve the situation of a particular social group or a large part of the actors, the lack of knowledge and information becomes more apparent.

The last problem concerns the context of changes, directed on radical changes of institutes or certain rules. The more radical is reform, the more opposition from actors it will provoke. According to their radicality institutional changes can be classified as displacement, layering, drift and conversation (the more moderate changes are last).

The other interest issue is correlation the institutional changes in different spheres of social life. For example, authoritarian regimes provide the better conditions for reforms then democratic one. But the successful transition of post socialist countries in Europe proved that democracy also can promote economic and institutional reforms.

Key words: institution, institutionalism, rational choice theory, democracy, transit.

УДК 323.1

В. А. ЯВІР,
кандидат політичних наук

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ ЕТНІЧНОЇ НАЛЕЖНОСТІ В УКРАЇНІ ТА РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ В УМОВАХ ЕТНОПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ

Етнополітичний конфлікт між Україною та Росією 2014 р., що призвів до анексії Криму Російською Федерацією та проявів сепаратизму на Сході й Півдні держави, поклав край мирному етапу співіснування етносів на території України. Етнополітична нестабільність, міжетнічні конфлікти, прояви ксенофобії та дискримінації за ознакою етнічної належності стали характерною ознакою етнонаціональних процесів в Україні. Етнополітичний конфлікт супроводжується етнополітичною дезінтеграцією, різкою поляризацією поліетнічного суспільства, деконсолідацією, зростанням рівня нетолерантності, проявами ксенофобії, екстремізму. Відомо, що будь-які негативні, дестабілізаційні процеси в країні призводять до посилення конфліктогенної ролі етнічного чинника. Оскільки Російська Федерація підтримує дезінтеграційні процеси в Україні, підтримує самопроголошені ДНР та ЛНР, ставлення до цієї держави та її громадян, що беруть участь у гібридній війні в Україні, погіршилося.

Так, згідно з останніми даними соціологічних опитувань різко і симетрично погіршилося ставлення українців до Росії та росіян і росіян до України й

13. Jowitt K. New world disorder: The Leninist extinction / K. Jowitt. – Berkeley : University of California Press, 1992.

14. Przeworski A. Democracy and the market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America / A. Przeworski. – Cambridge : Cambridge University Press, 1991. – 228 p.

15. Hoff K. Exiting lawlessness / K. Hoff, J. Stiglitz // Economic Journal. – 2008. – Vol. 118. – № 531. – P. 1474–1497.

16. Grzymala-Busse A. Rebuilding Leviathan: Party competition and state exploitation in post-communist democracies / A. Grzymala-Busse. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – 294 p.

17. Kopstein J. Geographic diffusion and transformation of post-communist Europe / J. Kopstein, D. Reilly // World Politics. – 2000. – Vol. 53. – № 1. – P. 1–30.

18. Hellman J. Winners take all: The politics of partial reform / J. Hellman // World Politics. – 1998. – Vol. 50. – № 2. – P. 203–234.

19. Streeck W. Beyond continuity: Institutional change in advanced political economies / W. Streeck, K. Thelen. – Oxford : Oxford University Press, 2005.

20. Schickler E. Disjointed pluralism: Institutional innovation and the development of the U.S. Congress / E. Schickler. – Princeton : Princeton University Press, 2001. – 376 p.

21. Thelen K. How institutions evolve: Insights from comparative historical analysis / K. Thelen // Mahoney J., Rueschemeyer D. Comparative historical analysis in the social sciences. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – P. 305–336.

22. Hacker J. Policy drift: The hidden politics of US welfare state retrenchment / J. Hacker // Streeck W., Thelen K. Beyond continuity: Institutional change in advanced political economies. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – P. 40–82.

Стойко О. М. Інституційні зміни як об'єкт наукового дослідження

Виділено три основних проблеми, що виникають у ході наукового аналізу інституційних змін. Перша пов'язана з природою самих інститутів, які часто виконують дистрибутивну функцію для значної кількості агентів. Друга полягає у недоліках раціонального підходу в поясненні поведінки агентів. Остання проблема стосується суті змін, які можуть мати за мету радикальну зміну інституту чи лише окремих правил.

Ключові слова: інститут, інституціоналізм, теорія раціонального вибору, демократія, перехід.

Стойко Е. М. Институционные изменения как объект научного исследования

Выделены три основных проблемы, возникающие в ходе научного анализа институционных изменений. Первая связана с природой самих институтов, часто исполняющих дистрибутивную функцию для значительного количества агентов. Вторая состоит в недостатках рационального подхода в объяснении поведения агентов. Последняя проблема касается содержания изменений, ставящих целью радикальное изменение института или отдельных правил.

Ключевые слова: институт, институционализм, теория рационального выбора, демократия, переход.

Stoyko O. M. Institutional changes as the object of scientific research

The three main problems of theoretical studying institutional changes are defined. The first problem is the nature of institutions, which often perform distributive function to a considerable amount of agents. In other words, institutions can not only resolve, but also intensify conflicts between actors. So, institutional changes, that reduce benefits some actor, or give any advantages to others, will require more efforts for their implementation. The situation